

המשכיל הירש בער הורוויץ וגישתו לתלמוד

הירש בער הורוויץ, המשכיל מאומאן שבאוקראינה, כשפשט את הרגל, בשנת 1825, וחובותיו עלו לכדי כחצי מיליון רובל כסף, סכום עצום בימים ההם בעיר פרובינציאלית, ברח לאנגליה, ולימים נתמנה שם מרצה לעברית באוניברסיטת קמברידג', והדברים ידועים. במאמרי „ר' נחמן בראצלאווער און די אומאנער משכילים“¹ הוכחתי שהורוויץ התנצר באנגליה. לד"ר רפאל מאהלר יש תמיהות בענין זה, והרי דבריו:

„ההתקפה הנמרצת על התלמוד, שהיא עיקר הנושא של שיחת הירש בר הורוויץ עם הנסיך דולגורוקי בשנת 1810, לפי ספר מסעיו של זה, מתמיהה ביותר לאור מה שהביע המשכיל מאומאן בענין זה ארבעים שנה אחרי-כך. במכתבו היחידי של הירש בר הורוויץ שנתפרסם, התשובה מ-11 ביולי 1850 למכתב המשכיל יעקב גאלדענווייזער („עלים לתרופה“, ווין 1864, מכתב ג.), מזכיר הוא את התלמוד פעמיים דרך אגב. על דבר מקור פרנסתו מספר הורוויץ, ששימש מאז 1837 כמדריך לשפה עברית באוניברסיטה בקמברידג', כדברים האלה: „...תדע יקירי! כי דבר אין לי עם סוחריו וכנעני המדינה... כי אם תורת משה לי למורשה וספרי הנביאים ו**חכמי התלמוד** (ההדגשה שלי – ר. מ.) המה לי למחיה פה“. את איש מכתבו גאלדענווייזער הוא מהלל כ„בן משכיל אשר אם בעודנו נער מילא את בטנו ממעדני **חכמי התלמוד** (ההדגשה שלי – ר. מ.) עוד ידו נטויה כיום הזה בהיותו לאיש להרים גם נס להתנוסס בחוקי ודתי הלשון ותפארת המליצה...“. גם העובדה גופא, שהורוויץ ראה להוציא את הספר הראשון של „יד החזקה“ להרמב"ם בתרגום אנגלי (1832), מוכיחה כי – בניגוד למה שמסר דולגורוקי בשמו – שוב לא ראה את התנ"ך כמקור היחידי לדת ישראל. אין זה, אלא שהמשכיל מאומאן חזר בו ברבות הימים מדעותיו הקיצוניות בחינת „חטאות נעורים“, ואם נכון הדבר שה. ב. הורוויץ התנצר בלונדון, כפי שמאשים אותו י. אייכנבוים במכתבו אליו (השווה ח. ליבערמאן, ר' נחמן בראצלאווער און די אומאנער משכילים), הרי יש משום רבותא פראדוקסלית בחוות דעתו החיובית על התלמוד דוקא בתקופה ההיא“².

בעצם העובדה שאדם מחליף בזקנותו השקפות שהיו לו בצעירותו,

1. ייווא בלעטער, כרך 29.

2. מאהלר, רפאל, דברי ימי ישראל, ספר רביעי, נספח ל"ב.